

مقایسه میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب‌های فارسی دهم و یازدهم نظام جدید با کتاب‌های دوم و سوم انسانی نظام قدیم^۱

علی بازوند^۲

کریم فدایی ده چشمه^۳

چکیده

کتاب‌های فارسی دوره متوسطه دوم به‌عنوان کتاب‌های اثرگذار و فرهنگ‌ساز بسیار بااهمیت هستند؛ زیرا زبان، فرهنگ و هویت ملی ما را به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند. شناخت سبک یک اثر ادبی در این کتاب‌ها، فکر غالب و اندیشه‌های شاعران و نویسندگان را در هر دوره برای خواننده آشکار می‌سازد. در پژوهش حاضر، نگارنده به دنبال آن است تا ضمن بررسی میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب‌های فارسی دوره دوم متوسطه، نشان دهد که مؤلفان کتاب‌های فارسی دوره دوم متوسطه در گزینش متون مختلف از همه سبک‌های ادبی در کتاب‌های فارسی تا چه حد اهتمام داشته‌اند و در مقام قیاس، از نظر میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب‌های فارسی نونگاشت با کتاب‌های ادبیات فارسی نظام پیشین، چه تفاوت‌هایی وجود دارد. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیل محتوا با رویکرد توصیفی، تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش، کتاب فارسی دهم و یازدهم نظام جدید با کتاب دوم و سوم انسانی نظام قدیم است. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که در نظام قدیم بیشترین توجه به سبک نو با ۴۵/۰۸ بوده و کم‌ترین توجه به سبک هندی با ۱/۹۶ بوده است و در نظام جدید بیشترین توجه به سبک نو با ۴۰/۲۲ و کم‌ترین توجه به سبک مشروطه با ۳/۱۷ است؛ همچنین در نظام جدید، سبک عراقی نسبت به قدیم بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: سبک، کتاب درسی، متوسطه دوم، علوم انسانی، کتاب‌های نونگاشت.

۱. تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

تأیید نهایی: ۱۴۰۱/۰۴/۲۰

۲. گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس بحرالعلوم شهرکرد (نوسینده مسوول) bazvanda@yahoo.com

۳. دبیر دبیرستان های شهرکرد

۱. مقدمه

کتاب‌های فارسی نونگاشت دهم، یازدهم دوره متوسطه دوم به‌عنوان کتاب‌های اثرگذار و فرهنگ‌ساز در مقایسه با سایر کتاب‌های درسی بسیار بااهمیت هستند؛ زیرا زبان، فرهنگ و هویت ملی ما را به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند.

دانش‌آموزان با خواندن این کتاب‌ها، به ادبیات پربار فارسی علاقه‌مند شده و استعداد‌های ادبی و هنری دانش‌آموزان باید در این کلاس‌ها شناخته و شکوفا گردد.

نکته مهم در زمینه مطالعه کتاب‌های ادبیات فارسی و تاریخ ادبیات، عدم آشنایی دانش‌آموزان و حتی برخی از آموزش‌دهندگان ادبیات فارسی با دوره‌های تاریخی است که ادبیات کشور در آن دوره‌ها نضج گرفته‌اند؛ چراکه در تغییرات سبکی، تحولات تاریخی و سیاسی از عوامل اصلی است که ماحصل این تغییرات، دگرگونی در فکر و زبان است. سبک‌شناسی، رابطه بین ادبیات و تاریخ را در آثار ادبی به‌خوبی نشان می‌دهد و با تشخیص درست سبک ادبی آثار، می‌توان این رابطه را دریافت کرد.

دانش‌آموختگان و دبیران زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه در حدّ چهار واحد درس سبک‌شناسی نظم و نثر می‌خوانند که اغلب با گذشت زمان، مطالب آموخته‌شده در دانشگاه به فراموشی سپرده خواهد شد. دبیران برای تدریس ادبیات و آموزش سبک‌های ادبی باید با لحن شاعران بزرگ آشنا باشند تا بتوانند لحن شناسی شاعران بزرگ را به دانش‌آموزان منتقل کنند.

لذا باتوجه‌به مطالب عنوان شده و همچنین باتوجه‌به اینکه تحقیق خاصی در زمینه سبک‌های ادبی در متون ادبیات فارسی مقطع متوسطه صورت نگرفته است، تصمیم گرفته شد که در این زمینه پژوهشی انجام شود. در این پژوهش، ابتدا میزان حضور سبک‌های ادبی را در کتاب‌های پایه دهم و یازدهم نونگاشت فارسی متوسطه دوم و کتاب‌های پایه دوم و سوم ادبیات فارسی رشته علوم انسانی نظام قبل از نظام ۳-۳-۶ بررسی می‌کنیم و سپس میزان حضور سبک‌های ادبی را در این دو مجموعه کتاب، با هم مقایسه خواهیم کرد همچنین به علت حجیم شدن مقاله به‌ناچار از هر دوره به نمونه‌های اندکی بسنده می‌شود و در جداول به‌صورت مفصل به آن‌ها اشاره خواهد شد.

۱.۱. بیان مسئله

باتوجه‌به ارزش و جایگاه بلند برنامه درسی در مدارس و تربیت دانش‌آموزان، لازم است محتوای دروس و مطالبی که این آینده‌سازان مملکت باید درباره فرهنگ و ادبیات غنی مرزوبوم خویش یاد بگیرند به‌طور دقیق انتخاب شوند و در کتاب‌های درسی منعکس شوند. در این کتاب‌ها باید دانش‌آموزان را به ادبیات پربار فارسی علاقه‌مند کنیم و استعداد‌های ادبی و هنری دانش‌آموزان را در این کلاس‌ها شناخته و شکوفا سازیم. شناخت سبک یک اثر ادبی، فکر غالب و اندیشه‌های شاعران و نویسندگان را در هر دوره برای خواننده آشکار می‌کند و خواننده متوجه می‌شود که حقیقت، نزد هر شاعر یا نویسنده‌ای چگونه تعریف می‌شود؛ لذا باتوجه‌به اینکه یکی از اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی در مقطع متوسطه، آشنایی با مسیر تحول ادبیات گذشته و معاصر ایران و آشنایی با سبک‌های ادبی است، به نظر می‌رسد بررسی حضور متون از همه سبک‌های ادبی در کتاب‌های فارسی مقطع متوسطه دوم نیاز به بررسی دارد. براین‌اساس، در این مطالعه و تحقیق به بررسی این موارد پرداخته می‌شود. نیاز به یادآوری است که کتاب فارسی اول متوسطه نظام قدیم برابر فارسی پایه نهم متوسطه اول است و کتاب‌های فارسی سال دهم و یازدهم نظام جدید معادل با کتاب‌های دوم و سوم متوسطه انسانی نظام قدیم است.

در این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که میزان حضور سبک های ادبی در کتاب های نونگاشت فارسی و کتاب های ادبیات فارسی متوسطه دوم رشته علوم انسانی نظام پیشین چقدر است و از منظر مقایسه ای آیا میزان حضور سبک های ادبی در کتاب های نونگاشت فارسی متوسطه دوم با کتاب های ادبیات فارسی رشته علوم انسانی قبل از نظام ۳-۳-۶ با هم تفاوت معناداری دارند یا خیر؟

۲-۱. سوالات پژوهش

- میزان حضور هریک از سبک های ادبی در کتاب های نونگاشت فارسی دوره متوسطه دوم چند درصد بوده است؟
- در مقایسه میزان حضور سبک های ادبی در کتاب های نونگاشت نظام جدید متوسطه دوم با نظام پیشین رشته علوم انسانی چه تفاوت هایی مشاهده می شود؟

این پژوهش بر آن است تا بتواند میزان حضور سبک های ادبی را در کتاب های نونگاشت فارسی نظام جدید و کتاب های ادبیات فارسی نظام پیشین به خوانندگان و جامعه هدف بنمایاند. امید است زمینه لازم جهت آشنایی هرچه بهتر دبیران ادبیات و دانش آموزان با سبک های ادبی فراهم گردد.

۳-۱. روش پژوهش

یکی از راه های شناخت اندیشه های بزرگان فرهنگ و ادب کشور، شناخت ویژگی های سبکی آن ها در آثارشان است. از طرفی با توجه به اینکه کتاب های درسی و خصوصاً کتاب های فارسی نقش بسیار مهمی در آشنایی دانش آموزان با بزرگان ادب و فرهنگ کشور و اندیشه های آنان دارند؛ لذا توجه و اهتمام به محتوای این کتاب ها و نقد و بررسی دروس کتاب های فارسی مقطع متوسطه از جنبه سبکی، ضروری به نظر می رسد. لازم به ذکر است که کتاب های فارسی سال دهم و یازدهم به ترتیب قابل مقایسه با کتاب های فارسی دوم و سوم متوسطه انسانی نظام قدیم هستند.

۴-۱. پیشینه تحقیق

باتوجه به تغییراتی که در ساختار کتاب های نونگاشت ادبیات فارسی صورت گرفته است و باتوجه به جست و جوهایی که نگارندگان در سایت های مختلف انجام داده است، تحقیق یا مقاله یا پایان نامه یا هر اثر دیگری با موضوع پژوهش حاضر، مشاهده نشده است و پژوهشگران به بررسی میزان حضور سبک های ادبی در کتاب های فارسی نپرداخته اند. امید است، نتیجه این پژوهش اثری کاربردی و مفید باشد تا مورداستفاده دبیران ادبیات مقطع متوسطه دوم قرار بگیرد اما آثاری بسیار درخور و ارزنده وجود دارد که از نظر موضوع و محتوا تا حدودی به موضوع نگارنده در برخی جهات شباهت هایی دارند که نمونه هایی از آن ها به طور خیلی خلاصه در ادامه خواهد آمد.

عالی زاده مرشت و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان «تحلیل انتقادی صورت و محتوای کتاب های فارسی دوره دوم متوسطه» به این نتیجه می رسند که کتاب های فارسی بیشتر نثر محورند و اشعار انتخاب شده بیشتر به ادب حماسی، انقلاب، موضوعات میهنی و پایداری اختصاص دارد و به دلیل عدم پراکندگی متناسب در نوع ادبی، سبک شعر، قالب شعری و وزن، اشعار کتاب های فارسی این دوره، چهره درستی از شعر فارسی را به مخاطب نشان نمی دهند.

پیرعین الدین و تیار (۱۳۹۷) در مقاله ای با عنوان «نقدی بر دروس سبک شناسی علوم و فنون ۱ و ۲ دوره متوسطه دوم» بیان می دارند که برخی مطالبی که در کتاب های علوم و فنون متوسطه دوم در حوزه سبک شناسی آمده است، به اصلاح و بازنگری نیاز دارند و محتوای مطالبی که در این کتاب ها وجود دارد باید از منابع معتبر گرفته شود.

سعدزاده (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقدی بر کتاب‌های نونگاشت فارسی متوسطه دوم» بیان می‌کند که کتاب‌های نونگاشت فارسی دهم و یازدهم در برخی از موارد می‌بایست مورد تجدیدنظر مؤلفان قرار گیرد.

لجم‌اورکرمه‌چری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «سبک‌شناسی لایه‌ای متون منتخب کتاب‌های دوره متوسطه (بر اساس دیدگاه سیمپسون)» به این نکته می‌پردازد که توجه مؤلفان کتاب‌های درسی بیش از آنکه به لایه‌های واژگانی و نحوی باشد به لایه آوایی و معنی‌شناسی، به‌ویژه آرایه‌های لفظی و معنوی بوده است؛ زیرا هدف نهایی مؤلفان، التذاذ ادبی دانش‌آموزان این مقطع از آثار نظم و نثر فارسی است.

مروجی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان «سبک و سبک‌شناسی» درباره سبک و سبک‌شناسی، تقسیم‌بندی سبک‌ها بر اساس محیط جغرافیایی، دوره‌های تاریخی، اشخاص و سطح به‌کارگیری زبان، مطالبی را آورده است. در ادامه ویژگی‌های هر یک از سبک‌های ادبی را با استناد به منابع معتبر در این زمینه، بیان کرده است.

رنجبری و ناصری بازیاری (۱۳۹۶) پژوهشی تحت عنوان «نقد و بررسی فارسی و نگارش (۱) پایه دهم متوسطه دوم شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش و فارسی پایه دهم متوسطه دوم رشته تجربی و ریاضی» بیان می‌کند که محققان سعی بر آن داشته‌اند تا نقاط ضعف و قوت کتاب فارسی و نگارش (۱) پایه دهم رشته فنی و حرفه‌ای و کاردانش به همراه کتاب فارسی پایه دهم رشته تجربی و ریاضی مورد بررسی دقیق قرار داده‌اند.

فتوحی (۱۳۹۶) مقاله‌ای تحت عنوان «نقد درس نامه‌های سبک‌شناسی و پیشنهاد دو درس سبک‌پژوهی و سبک‌ورزی در رشته ادبیات فارسی» در این پژوهش درسنامه‌های سبک‌شناسی نظم و نثر ادبی فارسی را از نظر مبانی فکری و روش مورد سنجش قرار داده است و با طرح شش نقص در درسنامه‌های سبک‌شناسی و برشمردن پیامدهای آن، راه‌حلهایی هم پیشنهاد می‌کند.

دادخواه (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی روش‌های سبک‌شناسی در ایران و غرب» سبک‌شناسی را متضمن روش مشخصی در بررسی متون ادبی می‌داند. همچنین بیان می‌دارد که روش‌های سبک‌شناسی در ایران در مقایسه با غرب تنوع چندانی ندارند و با وجود حجم انبوهی از منابع در ادبیات فارسی، روش‌های سبک‌شناسی در تحلیل متون کارایی لازم را ندارند.

رزاق‌زاده شبستری (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی سبک‌های شعر فارسی» بیان می‌دارد وقتی سخن از شعر به میان می‌آید، تعریف برخی از شعر تنها گفتن کلمات زیبا و دلنشین است که وزن و قافیه هم داشته باشد. شعر علاوه بر کلمات زیبا و دلنشین که وزن و قافیه دارند، مفهومی والاتر از این دارد که شاید در چند جمله ننگد.

محمودی قونی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی سبک‌شناسی شعر نو» اظهار می‌دارد که با شناخت سبک و انواع آن از نظر ادبی، می‌توان به ویژگی‌های سبک‌شناختی شعر معاصر دست‌یافت. پژوهشگر در این پژوهش شاعران نیمایی را دسته‌بندی کرده و در رابطه با هر کدام از این سبک‌ها، به ویژگی‌های مشترک مضمونی، صوری و زبانی اشعار آن‌ها اشاره می‌کند.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. فارسی دهم (نونگاشت)

سبک خراسانی

سفر به بصره

این درس از کتاب سفرنامه، نوشته ناصر خسرو (متوفی در ۴۸۱ ه.ق.) انتخاب شده است. این کتاب شرح مسافرت شاعر است که ناصر خسرو آن را با نثری ساده به سبک اوایل دوره غزنوی تألیف کرده است. این کتاب حاوی اطلاعات تاریخی، جغرافیایی و آداب و رسوم مکان‌هایی است که ناصر خسرو به آن مکان‌ها سفر کرده است. «چون به بصره رسیدیم از برهنگی و عاجزی به دیوانگان مانده بودیم و سه ماه بود که موی سر، باز نکرده بودیم و می‌خواستیم که در گرمابه روم، باشد که گرم شوم که هوا سرد بود و جامه نبود و من و برادرم هر یک لنگی کهنه پوشیده بودیم و پلاس‌پاره‌ای در پشت بسته از سرما» (فارسی دهم، ۱۳۹۷: ۳۱).

سفرنامه ناصر خسرو هم به سبک دوره خراسانی نوشته شده است که مختصات سبکی مانند سادگی نثر، کوتاهی جملات، تشبیهات محسوس به محسوس و توصیفات کوتاه که مربوط به امور بیرونی است در کتاب سفرنامه ناصر خسرو دیده می‌شود. نکته قابل توجه در سفرنامه ناصر خسرو اطلاعات سودمندی است از مکان‌هایی که ارائه می‌دهد. «ناصر خسرو از آغاز سفر از دیده‌ها و گاه از شنیده‌های خود روزانه یادداشت برمی‌داشته است و به گفته خودش بر روزنامه‌ای که داشته تعلیق می‌زده. زمینه این یادداشت‌ها بسیار وسیع و موضوعات آن‌ها بسی متنوع و ارزنده است: مسافت‌ها، موقعیت جغرافیایی شهرها و ده‌ها، جمعیت نواحی، صنایع محلی و صنعت غالب، فرمانروایان و حکام محلی، مردم سرشناس و مشهور محل، خاصه اهل علم، کیفیت کشاورزی و انواع محصول نواحی و محصول ممتاز محل و مقدار هر یک و وضع نگهداری آن‌ها...» (دبیرسیاقی، ۱۳۷۲: سرآغاز).

سبک عراقی

طوطی و بقال

داستان طوطی و بقال یکی از داستان‌های معروف مثنوی مولوی (متوفی در ۶۷۲ ه.ق.) است. کتابی است تمثیلی و به شیوه «حکایت در حکایت» و نکته مهم در مورد این اثر، مولوی ابیات را بر بدیهه می‌سرود و یکی از شاگردان او به نام حسام‌الدین چلبی می‌نوشت. این کتاب هم نمونه شعر سبک عراقی است. در این درس بخشی از داستان طوطی و بقال انتخاب شده است.

«بود بقالی و وی را طوطی‌ای	خوش نوایی، سبزگویا، طوطی‌ای
در دکان بودی نگهبان دکان	نکته گفتی با همه سوداگران
در خطاب آدمی، ناطق بدی	در نوای طوطیان حاذق بدی»

(همان: ۱۱۵).

مولوی نیز از شاعران صاحب‌سبک و از شاعران شاخص سبک دوره عراقی است. در غزل از اوزان بسیار متنوعی استفاده کرده است و غزلیات او با دیگر شاعران این دوره متفاوت است. در شعر از آرایه‌های ادبی مانند تلمیح، تشبیه، استعاره، سمبل و... زیاد استفاده کرده است. زبان او سمبلیک است و از نمادها در شعرهای خود بسیار بهره گرفته است. وفور اصطلاحات عرفانی، روحیه نشاط و شادی، پختگی زبان شعر، زبان سمبلیک، خاص بودن عرفان مولوی حکایت پردازی، اطلاعات کافی در معارف اسلامی و... از ویژگی‌های سبک شعر مولوی است.

سبک دوره معاصر

خسرو

آنچه در این درس آمده است، خلاصه یکی از نوشته‌های نویسنده معاصر، عبدالحسین وجدانی است که ابتدا در مجله یغما و سپس در مجموعه داستان «عموگلام» به چاپ رسیده است. در این اثر، نویسنده یکی از مشکلات فرهنگی، اجتماعی عصر ما و آثار زیان بار آن را در قالب داستان بیان می‌کند.

«دیگر از استعدادهای خدادادی خسرو آوازش بود. معلم قرآن ما میرزا عباس بود شعر هم می‌گفت، زیاد هم می‌گفت اما به قول نظامی «خشت می‌زد» (فارسی دهم، ۱۳۹۷: ۲۵).

عبدالحسین وجدانی یکی از نویسندگان برجسته معاصر است. در آثار وی مضمون‌هایی از قبیل فرهنگ، هویت، اخلاق، مردم‌داری، مذهب و... را می‌توان مشاهده کرد.

برخی از مختصات سبک دوره معاصر عبارت‌انداز: استفاده از زبان ساده و قابل فهم، عدم کاربردی لغات ادبی کهن، تفاوت کلی زبان این دوره با دوره گذشته، به کار بردن همه واژگان و آزادی در استعمال واژگان، نگاه تازه به طبیعت و جهان، به کارگیری نمادها در بیان مسائل اجتماعی، انعکاس و رنگ و بوی محلی در شعر، توجه شاعران و نویسندگان به مسائل سیاسی و اجتماعی و اشاره به این موضوعات در شعر و نثر بیان احساسات شخصی در شعر، معشوق در شعر این دوره واقعی و زمینی است. قالب مسلط در این دوره، قالب شعر نو (نیمایی) است اما در کنار این قالب، قالب‌های سنتی هم در شعر شاعرانی مثل پروین اعتصامی، شهریار، امیری فیروزکوهی، رهی معیری، مهرداد اوستا، پژمان بختیاری و... وجود دارد. واحد شعر در قالب نیمایی بند است نه بیت، آرایه‌های ادبی به صورت طبیعی دیده می‌شود و شاعر، هدفش از به کار بردن آرایه‌های ادبی، صنعتگری در شعر نیست. استفاده از تشبیه و استعارات نو، موسیقی شعر، از هم‌نشینی طبیعی کلمات در کنار یکدیگر، به وجود می‌آید. در شعر بعد از انقلاب اسلامی ویژگی‌هایی به چشم می‌خورد از جمله: روح حماسه و عرفان، ورود معارف اسلامی در آثار ادبی، روی آوردن به مفاهیم ذهنی، روی آوردن شاعران بعد از انقلاب به قالب‌های سنتی و ... .

جدول ۱- نمود سبک‌های ادبی در کتاب فارسی نونگاشت دهم

سبک‌های ادبی	درس‌ها
سبک خراسانی	درس دوم: از آموختن ننگ مدار درس سوم: سفر به بصره گنج حکمت: دیوار عدل درس دوازدهم: رستم و اشکبوس درس سیزدهم: گردآفرید
سبک عراقی	ستایش: به نام کردگار گنج حکمت: شبی در کاروان درس ششم: مهر و وفا گنج حکمت: حقه‌باز درس هفتم: جمال و کمال شعرخوانی: بوی گل و ریحان‌ها درس نهم: بیداد ظالمان گنج حکمت: عامل و رعیت درس چهاردهم: طوطی و بقال

روان خوانی: طرّاران	
.....	سبک هندی
.....	سبک دوره بازگشت
.....	سبک دوره مشروطه
درس اول: چشمه روان خوانی: پیرمرد چشم ما بود درس هشتم: پایداری از حقیقت درس دهم: دریادلان صف شکن درس یازدهم: خاک آزادگان درس شانزدهم: خسرو	سبک دوره معاصر

مهم ترین نتایج این پژوهش عبارتند از:

داده های کتاب نونگاشت فارسی دهم

در کتاب فارسی دهم از مجموع ۲۱ درس، ۵ درس با ۲۳/۸۱ درصد به سبک خراسانی، ۱۰ درس با ۴۷/۶۲ درصد به سبک عراقی و ۶ درس با ۲۸/۵۷ درصد به سبک دوره معاصر اختصاص داده شده است. در این کتاب از متون سبک هندی، سبک دوره بازگشت و سبک دوره مشروطه استفاده نشده است.

۲-۲. فارسی یازدهم (نونگاشت)

سبک خراسانی

قاضی بست

تاریخ بیهقی یا تاریخ مسعودی اثر ابوالفضل بیهقی (متوفی در ۴۷۰ ه.ق.) یکی از آثار درخشان فارسی در حوزه تاریخ نویسی در سبک خراسانی است. بیهقی در نگارش کتاب برای خود تعهد و مسئولیتی بزرگ قائل بوده است، به طوری که می نویسد: «و در تاریخی که می کنم سخنی نرانم که آن به تعصّبی و تزیدی کشد و خوانندگان این تصنیف گویند: شرم باد این پیر را» (بیهقی، ۱۳۸۹: ۲۲۶).

در این درس بخشی از داستان، قاضی بُست آورده شده است. «و امیر از آن جهان آمده، به خیمه فرود آمد و جامه بگردانید و تر و تباه شده بود و برنشست و به زودی به کوشک آمد که خبری سخت ناخوش در لشکرگاه افتاده بود» (فارسی یازدهم، ۱۳۹۶: ۱۷).

برخی از ویژگی های سبکی تاریخ بیهقی عبارتند از: نثر کتاب نثر بینابین است یعنی هم سادگی نثرهای عهد سامانی را دارد و هم نشانه هایی از نثر فنی در حال شکل گرفتن، استفاده از آیه و حدیث، استفاده از لغات عربی بیشتر از دوره قبل، حذف افعال به قرینه، استفاده از امثال و حکم، اطناب در بخش هایی از کتاب، بلاغت و انشای هنرمندانه کتاب. «هنر بیهقی اوج بلاغت طبیعی فارسی و بهترین نمونه هنر انشایی پیشینیان است که زیبایی را در سادگی می جسته و از تماس با طبیعت زبانی مانند طبیعت گرم و زنده و ساده و با شکوه داشته اند. در کتاب بیهقی

نمونه‌های مختلفی از انشا هست و قطعه‌هایی دارد که از حیث بلاغت سند لیاقت زبان فارسی محسوب می‌شود» (خطیب‌رهبر، ۱۳۸۹: پیشگفتار).

سبک عراقی

نیکی

در این درس داستانی از باب دوم (احسان)، از کتاب بوستان سعدی انتخاب شده‌است. سعدی در این حکایت، مخاطب را به احسان و نیکی دعوت می‌کند. سعدی از شاعران و نویسندگان طراز اول سبک عراقی است.

«بگیر ای جوان دست درویش پیر
خدا را بر آن بنده بخشایش است
که خود را بیفکن که دستم بگیر
که خلق از وجودش در آسایش است
کسی نیک بیند به هردو سرای
که نیکی رساند به خلق خدای»
(فارسی یازدهم، ۱۳۹۶: ۱۳).

بوستان سعدی کتابی است که با همه خوبی‌ها و زیبایی‌ها، در اندیشه آفریننده‌اش بدین نام شناخته شده نیست. «در هیچ‌یک از نسخه‌های کهن اسم «بوستان» برای این کتاب دیده نمی‌شود و همه آن را «سعدی‌نامه» می‌نامند چنان که گویی شیخ اجل خود اسمی برای این کتاب اختیار ننموده و به این جهت نسخه‌کنندگان قدیم آن را «سعدی‌نامه» نامیده‌اند. پس از آن اهل ذوق اسم «بوستان» را به قرینه «گلستان» برای این کتاب اختیار کرده‌اند و چندان بی‌مناسبت هم نبوده‌است» (فروغی، ۱۳۷۳: ۱۸۵). واقع‌بینی، اخلاقیات، موعظه و حکمت در عین هنرمندی شاعرانه، بیان اندیشه‌های متعالی سعدی در زمینه زندگی فردی و اجتماعی و جامعه در این اثر، ترسیم دنیایی که در آن زشتی، ریا، ظلم، بدی و... بی‌رونق است و دنیایی که عدل و تدبیر و عشق و شور و قناعت و تواضع در آن موج می‌زند، از ویژگی‌های سبکی بوستان سعدی است.

سبک هندی

ستایش: لطف خدا

در این درس یکی از اشعار وحشی بافقی از مجموعه فرهاد و شیرین آورده شده‌است. وحشی بافقی از شاعران قرن دهم است. شمیسا او را از شاعران حد واسط سبک عراقی و هندی آورده است. «او هم در اساس از شاعران مکتب وقوع است و نیز از مقلدان بابا فغانی محسوب می‌شود. اما در حدود وسع خود و تا آنجا که بنیه فرهنگی عصر اجازه می‌داد نوآوری کرد و طرز واسوخت را پدید آورد» (شمیسا، ۱۳۷۶: ۲۷۲).

اما طبق تقسیم‌بندی سبک‌شناسی استاد بهار، در زمره شاعران سبک هندی قرار می‌گیرد.

«به نام چاشنی‌بخش زبان‌ها
بلند آن سر، که او خواهد بلندش
حلاوت‌سنج معنی در بیان‌ها
نژند آن دل، که او خواهد نژندش
به هرکس آنچه می‌بایست، داده‌ست»
(فارسی یازدهم، ۱۳۹۶: ۱۰).

وحشی بافقی از شاعران مکتب وقوع به شمار می‌رود. زبان شعر وحشی بافقی با وجود استواری، ساده، روان و بی‌تکلف است که با اصطلاحات و ترکیبات عامیانه در می‌آمیزد و به زبان محاوره نزدیک می‌شود. از نظری فکری به توصیف جزئیات واقعی پرداخته‌است و مضمون عشق در شعر او بسیار نمایان می‌باشد. از نظر قلمرو ادبی در حد متعادل از آرایه‌های ادبی و صور خیال و بیان بهره برده و به جای پرداختن به تکلف، بیشتر به معنی و مضمون توجه داشته‌است.

برخی از مختصات سبک هندی عبارتند از: به کارگیری واژگان و اصطلاحات عامیانه، استفاده از ترکیبات دور از ذهن و نامأنوس، استفاده از کنایه و استعارات دور از ذهن، کاسته‌شدن کاربرد لغات ادبی قدیم، سادگی و سستی زبان

و ورود زبان محاوره در زبان نثر، گسترش لغات ترکی و مغولی، استفاده از علامت جمع عربی «ات»، مضمون‌پردازی-های جدید و تلاش شاعران جهت یافتن مضمون تازه، زیاده‌روی در بیان حالات و سوز و گداز عاشقانه، بازگویی داستان‌های قدیم، خیال‌انگیزی، استفاده از اسلوب معادله، الهام از تجارب روزمره، تکرار قافیه و استفاده از بحرهای عروضی طولانی، استفاده از تک بیت‌ها، توجه به تلمیح، تشبیه و حسن تعلیل، قالب مسلط در این دوره هم غزل است اما از نظر تعداد ابیات با غزل دوره قبل متفاوت است و گاهی تعداد ابیات طولانی است.

سبک دوره معاصر

قصه عینکم

«قصه عینکم» نام داستانی است از کتاب «شلوارهای وصله‌دار» نوشته نویسنده معاصر رسول پرویزی است. یکی دیگر از آثار او کتاب «لولی سرمست» است. در این درس بخشی از این کتاب آمده است: «من قلا کردم روزی که پیرزن نبود، رفتم سر بچه‌اش. اولاً کتاب‌هایش را به هم ریختم. بعد برای مسخره از روی بدجنسی و شرارت، عینک موصوف را از جعبه درآوردم. آن را به چشم گذاشتم که بروم و با این ریخت مضحک سر به سر خواهرم بگذارم و دهن کجی کنم» (همان: ۱۲۳).

رسول پرویزی در داستان‌های کوتاه‌اش سبک خاصی را به کار برده است. استفاده از اصطلاحات عامیانه در چارچوب تشبیه و کنایه، ساختار تازه‌ای به داستان‌های او بخشیده است. درون‌مایه اصلی داستان‌های پرویزی، اجتماع و دردهای مردم است. داستان‌های پرویزی زبانی ساده و خودمانی دارد به همین دلیل خواننده خود را در بین ماجراهای داستان می‌بیند و با شخصیت‌ها همراه و همدل می‌شود.

جدول ۲- نمود سبک‌های ادبی در کتاب نونگاشت فارسی ۲

سبک‌های ادبی	درس‌ها
سبک خراسانی	درس دوازدهم: کاوه آهنگر درس دهم: قاضی بست
سبک عراقی	درس اول: نیکی شعرخوانی: زاغ و کبک درس ششم: پرورده عشق درس هفتم: باران محبت شعرخوانی: آفتاب حسن درس پانزدهم: کبوتر طوقدار
سبک هندی	ستایش: لطف خدا درس چهاردهم: حمله حیدری
سبک دوره بازگشت	.....
سبک دوره مشروطه	.....
سبک دوره معاصر	درس سوم: در کوی عاشقان درس پنجم: ذوق لطیف درس هشتم: در امواج سند درس نهم: آغاگری تنها

درس دهم: رباعی‌های امروز درس یازدهم: سپیده می‌آید درس شانزدهم: قصه عینکم روان‌خوانی: دیدار	
---	--

داده‌های کتاب نونگاشت فارسی یازدهم

در کتاب‌های فارسی یازدهم از مجموع ۱۸ درس، ۲ درس با ۱۱/۱۱ درصد به سبک خراسانی، ۶ درس با ۳۳/۳۴ درصد به سبک عراقی، ۲ درس با ۱۱/۱۱ درصد به سبک هندی و ۸ درس با ۴۴/۴۴ درصد به سبک دوره معاصر اختصاص داده شده است. در این کتاب از متون سبک دوره بازگشت و سبک دوره مشروطه استفاده نشده است.

۲-۳. ادبیات فارسی ۲ (نظام قدیم)

سبک خراسانی

شخصی به هزار غم گرفتارم

برای این درس یکی از حبسیات مسعود سعد سلمان انتخاب شده است. مسعود سعد سلمان یکی از شاعران توانای قرن پنجم و اوایل قرن ششم است و جزو شاعران سبک خراسانی به شمار می‌آید. «مسعود سعد از اکابر فصیحای ایران و از شاعرانی است که به سبک دلپسند و کلام بلیغ و مؤثر خود مشهورند قدرت او در بیان معانی با کلمات پسندیده منتخب و مهارت وی در حسن تنسیق و تناسب ترکیبات انکارناپذیر است» (صفا، ۱۳۷۴: ۲۵۴).

تا بند ملک بود سزاوارم	«آخر چه کنم من و چه بد کردم
گفتم من و طالع نگو نسارم	ترسیدم و پشت بر وطن کردم
ای وای آمیده‌های بسیارم	بسیار امید بود در طبعم
چون نیست گشایشی ز گفتارم»	قصه چه کنم دراز، بس باشد

(ادبیات فارسی ۲، ۱۳۹۱: ۱۶۲).

مسعود سعد سلمان مبدع «حبسیه‌سرایی» در شعر فارسی است. «مسعود سعد شاعر سپاهیگری، خوشباشی، حبس و اندوه است. در جنبه زبانی شعر وی، نشانه‌های کهنگی زبان بسیار کم شده و شعرش به کاربرد صنایع ادبی و واژه‌های عربی زیاد، نزدیک شده است. در ویژگی‌های ادبی، وی به نوآوری‌هایی در قالب (مستزاد و شهر آشوب)، صور خیال (انواع استعاره، اسناد مجازی) و توصیف و کار بست مشبه‌به‌های غیرحسی و تنوع در تصاویر و توصیفات دست زده است که نشان از کوشش او برای ایجاد سبک شخصی دارد. در جنبه فکری، مسعود سعد به جهت ابداع گونه حبسیه و تقویم خوشباشی، محتوای تازه‌ای برای قصیده به وجود آورد که مورد توجه و تقلید قرار گرفت اما وی، با داشتن احساس عاطفی عمیق، از دیگر شاعران تشخص پیدا کرده است. این موارد در تغییر جایگاه شاعر از یک شاعر مقلد صرف به شاعری صاحب سبک و مؤثر در تغییر سبک نیز نقش داشته‌اند» (قلعه‌قبادی و مبارک، ۱۳۹۹: ۱).

سبک عراقی

باغ عشق

در این درس بخشی از یک قصیده سنایی آمده است. در این قصیده، شاعر از مضامین اخلاقی و عرفانی استفاده کرده است. سنایی از شاعران قرن ششم و سبک عراقی است.

«حکیم ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی شاعر عالی‌مقدار و عارف بلند مقام قرن ششم و از استادان مسلم شعر

فارسی است» (صفا، ۱۳۷۴: ۲۷۲).

جهانی کاندرو هر جان که بینی، شادمان بینی
 نه اندر قعر بحر اورا نهنگی جانستان بینی
 وگر در راه دین آبی همه نقاش جان بینی
 زهی سرمایه و سودا که فردا زان زیان بینی»
 (ادبیات فارسی ۲، ۱۳۹۱: ۹۶).

«جهانی کاندرو هر دل که یابی پادشا یابی
 نه بر اوج هوا اورا عقابیی دلشکر یابی
 اگر در باغ عشق آبی همه فرآش دل یابی
 ور امروز اندر این مجلس تو را جانی زیان آمد

در دوران زندگی سنایی شعر عرفانی در حال شکل گیری است و او اصطلاحات عرفانی را با مضامین عاشقانه در هم آمیخت. مضامین شعری او بیشتر عرفان، حکمت، زهد و اخلاق است. سنایی از دانش ها و معلومات خویش در اشعارش بهره برده است. از جمله این معلومات استفاده از قرآن و حدیث است که به شکل های گوناگون در شعر وی حضور دارد. آشنایی کامل سنایی در زمینه عرفان باعث ورود ترکیبات و اصطلاحات عرفانی بسیاری در شعر وی گردیده است.

سبک هندی

حمله حیدری

«حمله حیدری» سروده باذل مشهدی از شاعران قرن یازدهم و دوازدهم است و جزو شاعران سبک هندی است که سروده ایی در حماسه مصنوع دارد. بخشی از آن را در این درس می خوانیم.

«به سوی هژبر ژیان کرد رو
 دویدند از کین دل سوی هم
 فلک باخت از سهم آن جنگ رنگ
 بود سهمگین جنگ شیر و پلنگ» (همان: ۱۳).

سبک دوره بازگشت

خاطرات اعتمادالسلطنه

محمدحسن خان صنیع الدوله که به اعتمادالسلطنه ملقب شد، از نزدیکان دربار ناصرالدین شاه بود که در اواخر قرن سیزدهم تألیفات متعددی داشته است. این نویسنده جزو نویسندگان سبک دوره بازگشت ادبی محسوب می شود و نکات زیادی از زندگی خصوصی و مسائل دربار را ثبت کرده است.

«چند روز قبل رعایای کرمان به عرض آمده بودند که سیل، دهات ما را خراب کرده. تخفیف خواسته بودند. نایب السلطنه در مجلس خنده کرده بود به وضع عرض و لهجه آن ها! کرمانی ها گفته بودند: خنده کار اطفال است و گریه مال رعیت! آغامحمدخان، صاحب این تخت، شهر کرمان را خراب کرد و ما گریه نکردیم. حالا گریه می کنیم که عرض حسایی داریم و شما خنده می کنید» (ادبیات فارسی ۲، ۱۳۹۱: ۱۵۴).

محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، یکی از درباریان پرنفوذ و مؤلف آثار متعددی در دوره ناصرالدین شاه قاجار است. سبک نویسندگی او آمیخته ای از شیوه نو و شیوه سنتی است. تأثیر اندیشه های او در زمینه های علمی، فرهنگی و افزایش آگاهی های جامعه در آن دوران زیاد بوده است.

برخی از مختصات سبک دوره بازگشت عبارت انداز: رواج و گسترش بعضی از ویژگی های فراموش شده زبان، استفاده از لغات کهن فارسی، تکرار کلمات و جملات، استفاده شاعران این دوره از «اماله»، بیان اندیشه ها و افکار شاعران سبک خراسانی و عراقی، رواج نوعی شعر صوفیانه و عرفان سطحی در آثار این دوره، پرهیز از بیان مسائل روز از قبیل مسائل سیاسی، اجتماعی، کاربرد قالب قصیده به تقلید از سبک خراسانی و غزل به شیوه سبک عراقی، در ادامه هم شیوه ساده و خالی از آرایه های ادبی در شعر و هم اشعار پر از تلمیحات و آرایه های ادبی دیده می شود. قالب های شعری همان قالب های معمول گذشته است. نوعی شعر فقیهانه در ادب این دوره به وجود می آید. بعضی از شاعران به مدح شاهان قاجار می پردازند. در نثر این دوره بازگشت به سبک بیهقی، طبری و سعدی دیده می شود.

سبک دوره معاصر

کباب غاز

«محمدعلی جمالزاده» آغازگر سبک واقع‌گرایی در نثر معاصر فارسی است. «ذکر نام او اولاً به سبب این است که او پایه‌گذار داستان‌نویسی جدید به اسلوب غربی است (و به این اعتبار به رئالیسم توجه دارد) و ثانیاً از زبان عامیانه هم به‌طور گسترده‌ای استفاده می‌کند» (شمیسا، ۱۳۹۶: ۳۳۹).

«مصطفی پسرعموی دختردایی خاله مادرم می‌شد. جوانی به سن بیست و پنج یا بیست و شش. لات و لوت و آسمان جل و بی‌دست و پا و پخمه و تا بخواهی بدریخت و بدقواره» (ادبیات فارسی ۲، ۱۳۹۱: ۳۲).

زبان جمالزاده در داستان‌هایش ساده و عامیانه است. استفاده از واژگان فرنگی، مترادفات، اطناب و درازگویی، کاربرد اصطلاحات عامیانه و کنایات، کاربرد افعال به وجه وصفی، بیان طنزآمیز بخشی از ویژگی‌های سبکی جمالزاده در نگارش داستان‌هایش است.

جدول ۳- نمود سبک‌های ادبی در کتاب ادبیات فارسی (۲) نظام پیشین

سبک‌های ادبی	درس‌ها
سبک خراسانی	درس اول: الهی درس دوم: رستم و اشکبوس درس بیست و دوم: شخصی به هزار غم گرفتارم
سبک عراقی	درس دوازدهم: در آرزوی تو باشم درس سیزدهم: باغ عشق
سبک هندی	درس سوم: حمله حیدری
سبک دوره بازگشت	درس بیست و یکم: خاطرات اعتمادالسلطنه
سبک دوره مشروطه	.....
سبک دوره معاصر	درس چهارم: بچه‌های آسمان درس پنجم: کباب غاز درس ششم: گیله مرد درس هفتم: سووشون درس چهاردهم: تربیت انسانی و سنت ملی ما درس پانزدهم: جلوه‌های هنر در اصفهان درس شانزدهم: خسرو درس هفدهم: داروگ درس هجدهم: سفر بخیر درس نوزدهم: حدیث جوانی

داده‌های کتاب فارسی دوم نظام پیشین

در کتاب ادبیات فارسی (۲) از مجموع ۱۷ درس، ۳ درس با ۱۷/۶۵ درصد به سبک خراسانی، ۲ درس با ۱۱/۷۵ درصد به سبک عراقی، ۱ درس با ۵/۸۸ به سبک هندی، ۱ درس با ۵/۸۸ درصد به سبک دوره بازگشت و ۱۰ درس با ۵۸/۸۲ درصد به سبک دوره معاصر اختصاص داده شده است. در این کتاب از سبک دوره مشروطه استفاده نشده است.

۲-۴. ادبیات فارسی ۳ (نظام قدیم)

سبک خراسانی

رستم و اسفندیار(۱)

در این درس، خلاصه‌ای از بزرگ‌ترین و شورانگیزترین داستان حماسی ایران، از «شاهنامه فردوسی» به نام «رستم و اسفندیار» آمده‌است. از دیدگاه حماسی، اسفندیار را می‌توان با آشیل در حماسه یونان قیاس کرد. شاهنامه فردوسی اوج هنر شاعران سبک خراسانی است.

جهان پیش چشمش چو یک بیشه شد
و گـر سـر فـرـا زـم گـزـنـد و را
گـزاینده رـسـمی نوآیین و بد
(ادبیات فارسی ۳، ۱۳۹۱: ۱۰).

«دل رستم از غم پراندیشه شد
که گر من دهم دست، بند و را
دو کار است هر دو به‌نفرین و بد

بردار کردن حسنگ

درباره ابوالفضل بیهقی نویسنده توانای قرن پنجم، قبلاً توضیح داده‌شد. در این درس یکی از داستان‌های مشهور تاریخ بیهقی «بردار کردن حسنگ» آمده‌است. این کتاب نمونه بارز نثر سبک دوره خراسانی است. «و آن روز و آن شب، تدبیر بردار کردن حسنگ در پیش گرفتند و دو مرد پیک راست کردند با جامه پیکان که از بغداد آمده‌اند و نامه خلیفه آورده که حسنگ قرمطی را بردار باید کرد و به سنگ بپایدکشت تا بار دیگر بر رخم خلفا هیچ کس خلعت مصری نپوشد و حاجیان را در آن دیار نبرد» (ادبیات فارسی ۳، ۱۳۹۱: ۴۴).

سبک عراقی

داستان شیر و گاو

مؤلف این اثر، ابوالمعالی نصرالله منشی در قرن ششم است و این کتاب نمونه برجسته نثر فنی به شمار می‌رود. در این درس خلاصه‌ای از «باب الأسد و الثور» یا داستان شیر و گاو آمده‌است. «و در میان اتباع او دو شگال بودند. یکی را کلبله نام بود و دیگری را دمنه و هر دو ده‌های تمام داشتند. دمنه حریص‌تر و بزرگ‌منش‌تر بود، کلبله را گفت: چه می‌بینی در کار این ملک که بر جای قرار کرده‌است و حرکت و نشاط فرو گذاشته؟ کلبله گفت: تو را با این سؤال چه کار؟ و ما بر درگاه این ملک آسایشی داریم و طعمه‌ای می‌یابیم از این حدیث در گذر» (ادبیات فارسی ۳، ۱۳۹۱: ۵۰).

جدول ۴- نمود سبک‌های ادبی در کتاب ادبیات فارسی (۳) نظام پیشین

سبک‌های ادبی	درس‌ها
سبک خراسانی	درس دوم: رستم و اسفندیار (۱) درس سوم: رستم و اسفندیار (۲) درس ششم: داستان در آتش افکندن ابراهیم (ع) درس هفتم: بردار کردن حسنک درس یازدهم: دانش، دبیری و شاعری درس بیست و ششم: بهار
سبک عراقی	درس اول: ستایش خدا درس هشتم: داستان شیر و گاو درس نهم: تصنیف گلستان درس دوازدهم: پیدا و پنهان درس نوزدهم: در محراب عشق درس بیستم: جمال جان‌فزای روی جانان درس بیست و یکم: سی‌مرغ و سیمرغ درس بیست و دوم: طوطی و بازرگان درس بیست و سوم: زاهد و پادشاه
سبک هندی	.....
سبک دوره بازگشت	درس شانزدهم: طاق بستان
سبک دوره مشروطه	درس دهم: در سبب عید نوروز
سبک دوره معاصر	درس پنجم: دیوار درس سیزدهم: از درد سخن گفتن درس چهاردهم: گل‌های چیده درس پانزدهم: کرامت‌آبی درس هفدهم: دیدار درس هجدهم: عرفان اسلامی درس بیست و چهارم: تولدی دیگر درس بیست و هفتم: شکوه رستن

داده‌های کتاب ادبیات فارسی (۳) نظام پیشین

در کتاب ادبیات فارسی (۳) از مجموع ۲۵ درس، ۶ درس با ۲۴ درصد به سبک خراسانی، ۹ درس با ۳۶ درصد به سبک عراقی، ۱ درس با ۴ درصد به سبک دوره بازگشت، ۱ درس با ۴ درصد به سبک دوره مشروطه و ۸ درس با ۳۲ درصد به سبک دوره معاصر اختصاص داده شده است. در این کتاب از متون سبک هندی استفاده نشده است.

جدول ۵- میزان حضور سبک های ادبی در کتاب نونگاشت فارسی دهم براساس واحد و درصد

سبک های ادبی	درس ها	واحد	درصد
سبک خراسانی	درس دوم درس سوم گنج حکمت درس دوازدهم درس سیزدهم	۵	٪ ۲۳/۸۱
سبک عراقی	ستایش گنج حکمت (شبی در کاروان) درس ششم گنج حکمت (حقه باز) درس هفتم شعر خوانی درس نهم گنج حکمت (عامل و رعیت) درس چهاردهم روان خوانی	۱۰	٪ ۴۷/۶۲
سبک هندی	.....	.....	.....
سبک دوره بازگشت	.....	.....	.....
سبک دوره مشروطه	.....	.....	.....
سبک دوره معاصر	درس اول روان خوانی درس هشتم درس دهم درس یازدهم درس شانزدهم	۶	٪ ۲۸/۵۷

جدول ۶- میزان حضور سبک های ادبی در کتاب نونگاشت فارسی ۲ بر اساس واحد و درصد

سبک های ادبی	درس ها	واحد	درصد
سبک خراسانی	درس دوم درس دوازدهم	۲	٪ ۱۱/۱۱
سبک عراقی	درس اول شعر خوانی (زاغ و کبک)	۶	٪ ۳۳/۳۴

		درس ششم درس هفتم شعرخوانی (آفتاب حسن) درس پانزدهم	
٪ ۱۱/۱۱	۲	ستایش درس چهاردهم	سبک هندی
.....	.....	.....	سبک دوره بازگشت
.....	.....	.....	سبک دوره مشروطه
٪ ۴۴/۴۴	۸	درس سوم درس پنجم درس هشتم درس نهم درس دهم درس یازدهم درس شانزدهم روان خوانی (دیدار)	سبک دوره معاصر

جدول ۷- میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب ادبیات فارسی (۲) نظام قدیم براساس واحد و درصد

درصد	واحد	درس‌ها	سبک‌های ادبی
٪ ۱۷/۶۵	۳	درس اول درس دوم درس بیست و دوم	سبک خراسانی
٪ ۱۱/۷۵	۲	درس دوازدهم درس سیزدهم	سبک عراقی
٪ ۵/۸۸	۱	درس سوم	سبک هندی
٪ ۵/۸۸	۱	درس بیست و یکم	سبک دوره بازگشت
.....	.....	.....	سبک دوره مشروطه
٪ ۵۸/۸۲	۱۰	درس چهارم درس پنجم درس ششم درس هفتم درس چهاردهم درس پانزدهم درس شانزدهم	سبک دوره معاصر

		درس هفدهم درس هجدهم درس نوزدهم
--	--	--------------------------------------

جدول ۸- میزان حضور سبک های ادبی در کتاب ادبیات فارسی (۳) نظام قدیم بر اساس واحد و درصد

سبک های ادبی	درس ها	واحد	درصد
سبک خراسانی	درس دوم درس سوم درس ششم درس هفتم درس یازدهم درس بیست و ششم	۶	٪ ۲۴
سبک عراقی	درس اول درس هشتم درس نهم درس دوازدهم درس نوزدهم درس بیستم درس بیست و یکم درس بیست و دوم درس بیست و سوم	۹	٪ ۳۶
سبک هندی	.....	.....	.....
سبک دوره بازگشت	درس شانزدهم	۱	٪ ۴
سبک دوره مشروطه	درس دهم	۱	٪ ۴
سبک دوره معاصر	درس پنجم درس سیزدهم درس چهاردهم درس پانزدهم درس هفدهم درس هجدهم درس بیست و چهارم درس بیست و هفتم	۸	٪ ۳۲

جدول ۹-مقایسه میزان حضور سبک های ادبی در کتاب نونگاشت فارسی دهم با کتاب ادبیات فارسی ۲

رشته علوم انسانی نظام پیشین

ادبیات فارسی ۲ رشته علوم انسانی نظام پیشین		فارسی دهم		
درصد	واحد	درصد	واحد	سبک‌های ادبی
۱۷/۶۶	۳	۲۳/۸۱	۵	سبک خراسانی
۱۱/۷۶	۲	۴۷/۶۲	۱۰	سبک عراقی
۵/۸۸	۱	۰	۰	سبک هندی
۵/۸۸	۱	۰	۰	سبک دوره بازگشت
۰	۰	۰	۰	سبک دوره مشروطه
۵۸/۸۲	۱۰	۲۸/۵۷	۶	سبک دوره معاصر

جدول ۱۰- مقایسه میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب نونگاشت فارسی یازدهم با کتاب ادبیات فارسی ۳ رشته علوم انسانی نظام پیشین

ادبیات فارسی ۳ رشته علوم انسانی نظام پیشین		فارسی یازدهم		
درصد	واحد	درصد	واحد	سبک‌های ادبی
۲۴	۶	۱۱/۱۱	۲	سبک خراسانی
۳۶	۹	۳۳/۳۴	۶	سبک عراقی
۰	۰	۱۱/۱۱	۲	سبک هندی
۴	۱	۰	۰	سبک دوره بازگشت
۴	۱	۰	۰	سبک دوره مشروطه
۳۲	۸	۴۴/۴۴	۸	سبک دوره معاصر

جدول ۱۱- مقایسه میزان حضور سبک‌های ادبی در کتاب‌های نونگاشت فارسی متوسطه دوم با کتاب‌های ادبیات فارسی رشته علوم انسانی قبل از نظام ۳-۳-۶

کتاب‌های ادبیات فارسی نظام پیشین		کتاب‌های فارسی نونگاشت		
درصد	واحد	درصد	واحد	سبک‌های ادبی
۲۱/۳۰	۱۳	۱۳/۲۳	۸	سبک خراسانی
۲۳/۳۳	۱۵	۳۹/۶۸	۲۴	سبک عراقی
۱/۹۶	۱	۳/۷۰	۲	سبک هندی
۳/۲۹	۲	۰	۰	سبک دوره بازگشت
۵/۰۴	۳	۳/۱۷	۲	سبک دوره مشروطه
۴۵/۰۸	۲۶	۴۰/۲۲	۲۴	سبک دوره معاصر
٪ ۱۰۰	۶۰	٪ ۱۰۰	۶۰	جمع

۳. نتیجه گیری

برنامه های درسی و محتوای کتاب های درسی یکی از ابزارهای مهم و مؤثر برای انتقال فرهنگ و شناخت آثار ادبی است. در میان کتاب های درسی، کتاب های ادبیات فارسی باید آینه تمام نمای فرهنگ و آثار ارزشمند ادبی باشد. از مجموع آموختنی هایی که دانش آموزان در طول دوران تحصیل می آموزند، فهم شعر و نثر و شناخت مفاخر بزرگ ادبی و دوره های که هر کدام از این مفاخر در آن می زیستند، غنی ترین و ماندگارترین آموختنی ها برای دانش آموزان خواهد بود. شناخت سبک یک اثر ادبی، فکر غالب و اندیشه های شاعران و نویسندگان را در هر دوره برای خواننده آشکار می کند و خواننده متوجه می شود که حقیقت، نزد هر شاعر یا نویسنده ای چگونه تعریف می شود.

در این پژوهش محتوای کتاب های نونگاشت فارسی متوسطه دوم و کتاب های ادبیات فارسی نظام پیشین از نظر میزان حضور سبک های ادبی مورد بررسی قرار گرفت و سپس این میزان حضور در دو گروه کتاب با هم مقایسه شد. در کتاب فارسی دهم نونگاشت، سبک عراقی با ۴۷/۶۲ بیشترین نمود و سبک خراسانی با ۲۳/۸۱ کمترین نمود را دارند. در این کتاب از متون سبک هندی و دوره بازگشت و سبک دوره مشروطه استفاده نشده است.

در کتاب فارسی یازدهم نونگاشت، سبک هندی با ۴۴/۴۴ بیشترین حضور و سبک های خراسانی و هندی با ۱۱/۱۱ کمترین حضور را در این پایه تحصیلی دارند. در این کتاب از متون سبک دوره بازگشت و سبک دوره مشروطه استفاده نشده است.

در کتاب فارسی ۲ نظام پیشین سبک بازگشت با ۵۸/۸۲ بیشترین نمود و سبک های هندی و دوره بازگشت با ۵/۸۸ کمترین نمود را دارند. در این کتاب از سبک دوره مشروطه هیچ گونه درسی وجود ندارد.

در کتاب فارسی ۳ نظام پیشین سبک دوره معاصر با ۳۲ درصد بیشترین حضور و سبک های دوره بازگشت و سبک دوره مشروطه مشترکاً با ۴ درصد کمترین حضور را دارند. در این کتاب از متون سبک هندی خبری نیست. اگر مؤلفان در انتخاب متون کتاب های فارسی، از متون همه سبک های ادبی جهت آشنایی دانش آموزان با آثار همه دوره های ادبی استفاده می کردند کاری پسندیده تر بود؛ چراکه یکی از اهداف برنامه درسی کتاب های فارسی متوسطه دوم، آشنایی با انواع سبک های ادبی است.

چنانچه مؤلفان در تقسیم بندی و چیدمان فصل های کتاب های فارسی متوسطه دوم، بر اساس سیر تاریخی اثر و سبک های ادبی عمل می کردند موجب می شد دانش آموز با خواندن کتاب فارسی، با تغییراتی که در زبان و ادبیات فارسی در دوره های مختلف به وجود آمده است، بهتر آشنا شوند.

منابع

- بلاغی اینانلو، علی و مظفری، علیرضا (۱۳۹۹). «بررسی سبکی و محتوایی حماسه دینی حمله حیدری اثر باذل مشهدی»، *مجله سبک-شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*، شماره ۴۹، پیاپی ۴۹، خرداد، صص ۱۷۳-۱۹۸.
- بهار، محمدتقی (۱۳۷۰). *سبک شناسی*؛ سه جلد، تهران: انتشارات امیرکبیر. چاپ ششم.
- بیهقی، ابوالفضل (۱۳۸۹). *تاریخ بیهقی*؛ به کوشش دکتر خلیل خطیب رهبر. تهران: نشر مهتاب. چاپ چهاردهم.
- پیرعین الدین، تیار (۱۳۹۷). «نقدی بر دروس سبک شناسی علوم و فنون ۱ و ۲ دوره متوسطه دوم»، *نشریه رشد آموزش زبان و ادب فارسی*، شماره ۱۲۴، پاییز، صص ۲۵-۲۷.
- دادخواه، فرشته (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی روش های سبک شناسی در ایران و غرب»، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه قم.
- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی (۱۳۹۱). *ادبیات فارسی ۳ سال سوم آموزش متوسطه*؛ رشته ادبیات و علوم انسانی - معارف اسلامی، تهران: چاپ و نشر کتاب های درسی.

- ..... (۱۳۹۶). فارسی ۲ پایه یازدهم دوره دوم متوسطه؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- ..... (۱۳۹۷). فارسی ۱ پایه دهم دوره دوم متوسطه؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- ..... (۱۳۹۷). فارسی ۳ پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- ..... (۱۳۹۰). ادبیات فارسی (۲) دوره پیش‌دانشگاهی؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- ..... (۱۳۹۱). ادبیات فارسی ۲ سال دوم آموزش متوسطه؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- ..... (۱۳۹۳). ادبیات فارسی ۱ سال اول دبیرستان؛ تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). لغت‌نامه؛ تهران: دانشگاه تهران.
- رزاق‌زاده‌شبهستری، سولماز (۱۳۹۴). «بررسی سبک‌های شعر فارسی»، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، شماره ۵، دوره ۱، بهار، صص ۲-۸.
- رنجبری، علی و ناصری‌بازیاری، زهرا (۱۳۹۶). «نقد و بررسی فارسی و نگارش (۱) پایه دهم متوسطه دوم شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش و فارسی پایه دهم متوسطه دوم رشته تجربی و ریاضی»، همایش علمی پژوهشی استانی راهبردها و راهکارهای ارتقای کیفیت در آموزش و پرورش، شماره ۲، بهار، صص ۱۱-۱۴.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری؛ تهران: انتشارات آگه.
- سعدزاده، مریم (۱۳۹۷). «نقدی بر کتاب‌های نونگاشت فارسی متوسطه دوم»، فصلنامه رشد آموزش زبان و ادب فارسی، شماره ۴، پاییز، صص ۷-۱۲.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۶). سبک‌شناسی شعر؛ تهران: انتشارات فردوس. چاپ سوم.
- ..... (۱۳۹۶). تاریخ تطوّر نثر فارسی؛ چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- ..... (۱۳۷۷). سبک‌شناسی نثر؛ تهران: نشر میترا. چاپ دوم.
- ..... (۱۳۷۸). کلیات سبک‌شناسی؛ تهران: انتشارات فردوس. چاپ پنجم.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۷۴). تاریخ ادبیات ایران؛ تهران: انتشارات ققنوس. چاپ چهاردهم.
- ..... (۱۳۷۴). تاریخ ادبیات ایران؛ چاپ نهم، تهران: انتشارات فردوس. جلد دوم.
- ..... (۱۳۷۴). تاریخ ادبیات ایران؛ جلد سوم، تهران: انتشارات فردوس. چاپ دوم.
- عالی، فاطمه (۱۳۸۵). «سیر غزل در شعر فارسی»، مجله ادبیات فارسی، شماره ۶، تابستان، صص ۹۵-۱۱۴.
- عالی‌زاده‌مرشد، محمد، رضوانیان، قدسیه و جعفری، سمانه (۱۳۹۹). «تحلیل انتقادی صورت و محتوای اشعار کتاب‌های فارسی دوره دوم متوسطه»، نشریه پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، شماره ۴، تیر، صص ۳۴۳-۳۶۱.
- فتوحی، محمود (۱۳۸۸). «سبک‌شناسی در سطح نحوی»، مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، دوره ۶، شماره ۱۹۰، صص ۷۹-۹۹.
- ..... (۱۳۹۰). سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها؛ تهران: انتشارات سخن.
- ..... (۱۳۹۶). «نقد درسنامه‌های سبک‌شناسی و پیشنهاد دو درس سبک‌پژوهی و سبک‌ورزی در رشته ادبیات فارسی»، فصلنامه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۵، دوره ۱۰، بهار، صص ۲-۸.
- فتوحی، محمود و عباسی، حبیب‌الله (۱۳۸۶). فارسی عمومی؛ تهران: انتشارات سخن. چاپ هفدهم.
- قاسم‌پورمقدم، حسین و دیگران (۱۳۹۶). راهنمای معلم فارسی پایه دهم دوره دوم متوسطه؛ تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- قاسم‌پورمقدم، حسین و دیگران (۱۳۹۶). راهنمای معلم فارسی پایه دهم دوره دوم متوسطه؛ تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی.
- لجم‌اورک‌رمه‌چری، علی (۱۳۹۷). «سبک‌شناسی لایه‌ای متون منتخب کتاب‌های دوره متوسطه (براساس دیدگاه سیمپسون)»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد سال ۹۷، پردیس شهید باهنر اصفهان.
- لنگرودی، شمس (۱۳۷۲). سبک هندی و کلیم کاشانی؛ تهران: نشر مرکز. چاپ سوم.
- محمودی‌قونی، فرزانه (۱۳۹۴). «بررسی سبک‌شناسی شعر نو»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه ارومیه.
- مروجی، فرزاد (۱۳۹۶). «سبک و سبک‌شناسی»، نشریه دانشنامه جهان اسلام، شماره ۲۲، صص ۷۴۹-۷۷۲.

- مظفری، علیرضا (۱۳۹۱). «ویژگی‌های بنیادی سبک‌های شعر فارسی»، مجله تاریخ ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۷۱/۳. پاییز، صص ۲۶۵-۲۹۲.
- موسوی‌نسب کرمانی، سیدمحمد رضا (۱۳۸۴). «آشنایی با روش تحلیل محتوا»، دو فصل نامه علمی-تخصصی پژوهش، پیش شماره ۲، بهار، صص ۶۱-۷۳.

